

Katarzyna SOPOLIŃSKA

Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń, Polska

Agnieszka Kuszewska, *Indie i Pakistan w stosunkach międzynarodowych. Konflikty, strategie, bezpieczeństwo*, Warszawa 2013, ss. 333

Zapewnienie bezpieczeństwa wydaje się być w ostatnich latach priorytetową kwestią dla przeważającej liczby państw i organizacji na świecie. Nawet jeśli dany kraj nie prowadzi działań wojennych i nie jest zaangażowany w żaden konflikt, to i tak jego obywatele nie mogą czuć się bezpiecznie, gdy na terytorium sąsiada czy w bliskim otoczeniu takie zdarzenia mają miejsce. Istnieją też na świecie obszary mające ogromne znaczenie strategiczne i geopolityczne, chociażby ze względu na swoje położenie czy też występujące na jego terenie surowce. To tam właśnie zapewnienie bezpieczeństwa staje się kwestią kluczową zarówno dla państw leżących w danym regionie, jak i dla wielkich mocarstw, które wiążą z tym obszarem swoje aspiracje i interesy. Jednym z takich niewrażliwych pól na mapie świata jest region południowoazjatycki, gdzie dwa państwa, pretendujące do miana mocarstwa i posiadające broń jądrową od prawie 70 lat, znajdują się w stanie permanentnego, długotrwałego konfliktu ze sobą. Indie i Pakistan, bo o nich mowa, to państwa stosunkowo młode (niepodległość uzyskały w 1947 r.), w których demo-

kracja z różnych przyczyn nie miała jeszcze możliwości przyjąć dojrzałej, rozwiniętej formy. Targane problemami wewnętrznymi, konfliktami na tle religijnym, z niestabilnymi i skorumpowanymi rządami funkcjonują w stałym konflikcie o sporne terytorium Kaszmiru, które uważają za przynależne sobie. Dodatkowo co jakiś czas powraca kwestia nie do końca usankcjonowanych granic z innymi państwami oraz coraz bardziej rozprzestrzeniający się problem terroryzmu. Przy tak niestabilnej sytuacji ważką rolę odgrywają stosunki międzynarodowe pomiędzy adwersarzami, ale także umiejętny dobór sojuszników spośród innych państw świata, niekoniecznie znajdujących się w tym samym regionie.

Właśnie problem stosunków międzynarodowych pomiędzy Indiami a Pakistanem oraz między nimi a państwami trzecimi, a także wpływ konfliktów, których są uczestnikami, na bezpieczeństwo wewnętrzne, zewnętrzne, regionalne i globalne uczyniła za przedmiot swoich badań Agnieszka Kuszewska. Ich wyniki zaprezentowała w monografii pt. *Indie i Pakistan w stosunkach międzynarodowych. Konflikty,*

strategie, bezpieczeństwo, wydanej w 2013 r. przez wydawnictwo Difin. Podjęła się ona analizy historycznej przebiegu stosunków bi- i multilateralnych inicjowanych od 1947 r. przez Indie i Pakistan, a także omówienia wyzwań stojących przed polityką wewnętrzną i zagraniczną, ze szczególnym uwzględnieniem konfliktów oraz prognoz i szans na ich rozwiązanie.

Rozważania zostały podzielone na dwie części – pierwsza, zawierająca trzy rozdziały, dotyczy Indii i Pakistanu, jako głównych aktorów południowoazjatyckiej sceny oraz stosunków je łączących. Druga, zatytułowana *USA i Chiny w Azji Południowej*, dotyczy obecności kwestii związanych z Indiami i Pakistanem w polityce tych mocarstw. Struktura pracy jest spójna i dobrze przemyślana, choć pewne zdziwienie mogą budzić tytuły drugiej części i znajdujących się w niej rozdziałów – *Indie i Pakistan w polityce Stanów Zjednoczonych* i *Indie i Pakistan w chińskiej koncepcji bezpieczeństwa*, gdyż sugerują one, iż rozważania w nich zawarte zostały zaprezentowane głównie przez pryzmat dwóch mocarstw, a nie z punktu widzenia Indii i Pakistanu, którym wszak została poświęcona ta książka. Wydaje się to być jednak jedynie niefortunnym zwrotem, gdyż faktycznie w rozdziałach tych wywód poprowadzony został z perspektywy państw południowoazjatyckich i to im w głównej mierze przypisywana jest aktywność w stosunkach bilateralnych z USA i Chinami.

W rozdziale 1 Autorka przedstawiła historię polityczną Indii od momentu wykrystalizowania się myśli narodowo-wyzwoleńczej i niepodległościowej wśród Hindusów, do czasów obecnych, kiedy to Indie próbują dołączyć do grona najpotężniejszych państw świata. Jak zauważa Autorka, „uwidacznia się tu swoisty dualizm strategii politycznej, której hoł-

dują elity indyjskie: z jednej strony istotnym elementem tradycji pozostaje popularyzowana przez Mohandasa Gandhiego idea *ahimsy*, czyli niestosowania przemocy, pacyfizmu i poszukiwania porozumienia, z drugiej zaś mocarstwowy militarizm i poleganie na atrybutach *hard power*” (s. 18). Rozdział 2 poświęcony został w całości Pakistanowi i, tak jak w przypadku Indii, opisano w nim historię polityczną od początku XX w. Ze szczególną rzetelnością przedstawione zostały przewroty wojskowe i zmiana sposobu rządzenia z demokracji na dyktaturę i odwrotnie. Niestabilność i nieudolność władzy są jedną z głównych przyczyn negatywnego postrzegania Pakistanu na arenie międzynarodowej. Ponadto A. Kuszewska wiele miejsca przeznaczyła na zobrazowanie sytuacji religijnej oraz idei państwa całkowicie muzułmańskiego, która przyświeca elitom rządzącym. Niezwykle ważną, ze względu na aktualną sytuację na świecie, konstatacją Autorki jest to, iż wspólna religia, w szczególności tak niejednorodna i dzieląca się na wiele odłamów jak Islam, nie może być jedynym elementem jednoczącym ludność we wspólnie państwo, gdyż równie silne jak religia są: tradycja, kultura, używany język i utożsamianie się z daną grupą etniczną. Różnice wśród mieszkańców Pakistanu są zbyt duże i zbyt mocno zakorzenione w ich tożsamości, aby było możliwe utworzenie silnego państwa przy narzuceniu wszystkim bez wyjątku konkretnych i zunifikowanych rozwiązań. Należy o tym pamiętać obserwując i analizując poczynania dżihadystów na terenie Syrii i Iraku.

Rozważania zawarte w rozdziale 3 skupione zostały zarówno wokół historycznego przebiegu, jak i obecnego kształtu relacji, a raczej konfliktu indyjsko-pakistańskiego. Nie tylko został tu dokładnie i bardzo precyzyjnie nakreślony problem Kaszmi-

ru, ale także mniej znane spory o lodowiec Siaczen, bagna Sir Creek czy o tzw. terroryzm wodny (spór o sprawiedliwy podział i korzystanie z dopływów Indusu). Ponadto Autorka przedstawiła strategię użycia broni jądrowej przez oba państwa, które są zasadniczo różne od siebie i stanowią ciekawe studium przypadku. Wartościowe okazują się też zawarte w nim prognozy dotyczące złagodzenia, a w przyszłości być może i całkowitego rozwiązania sporu.

Rozdział 4, należący już do drugiej części książki, poświęcony został relacjom Stanów Zjednoczonych z Indiami oraz Pakistanem zarówno z perspektywy historycznej, jak i obecnej. Ukazana została rola i znaczenie USA podczas zimnej wojny, kiedy to rywalizowały one z ZSRR o wpływ w Afganistanie. Obecnie polityka USA skupia się na utrzymywaniu dobrych stosunków nie tylko z Pakistanem, który jest silnym sojusznikiem w walce z afgańskimi talibami, ale i z Indiami, które sukcesywnie stają się przeciwwagą dla dominacji i pozycji Chin w tym rejonie. Ostatni rozdział natomiast przedstawia politykę bezpieczeństwa Chin, zwłaszcza energetycznego, ukazuje siłę i znaczenie Pakistanu i Indii jako silnych partnerów gospodarczych i przyjaciół w rywalizacji o strategiczne surowce takie, jak ropa naftowa i gaz ziemny.

A. Kuszewska oparła swoje rozważania na bogatej literaturze przedmiotu, co jest ogromnym atutem tej książki. Przeważająca część przywoływanych publikacji to wydania anglojęzyczne, głównie autorstwa amerykańskich i indyjskich badaczy. Co ważne, Autorka przywołuje wiele monografi wydanych w przeciągu pięciu lat od wydania książki, co sprawia, że zawarte w pracy informacje i oceny są aktualne i zgodne z najnowszym stanem nauki. Oprócz monografi i artykułów poświę-

conych tematyce Indii, Pakistanu, stosunkom indyjsko-pakistańskim, polityce Chin i USA, Autorka wykorzystała bogaty materiał źródłowy, którego podstawą były akty prawne, umowy bilateralne i raporty różnych organizacji, w tym ONZ. Ponadto w obszarach, co do których brak jest aktualnej literatury fachowej, Autorka posiłkowała się także materiałami publicystycznymi, które pozwoliły wypełnić lukę co do najświeższych danych i informacji dotyczących poruszanych w książce zagadnień.

Wartością dodaną pracy są umieszczone na początku książki mapy Indii i Pakistanu oraz spornego terytorium Kaszmiru, pomagające czytelnikowi zorientować się w rzeczywistym położeniu strategicznych dla adwersarzy miast i obszarów, a także indeks uwzględniający najważniejsze osoby, miejsca i pojęcia. Atutem są także anegdoty przywoływane w tekście i w przypisach, które są niezwykle ciekawe i oprócz tego, że uatrakcyjniają treść wywodu, to świadczą także o erudycji i autentycznej pasji badawczej Autorki. Warto również zwrócić uwagę na użyty przez Autorkę język, który jak najbardziej zachowuje cechy naukowego i fachowego, a przy tym sprawia, że pomimo bogatej siatki pojęciowej i faktograficznej, wywody poczynione przez A. Kuszewską są łatwo przyswajalne i zrozumiałe nawet dla osoby, która nie posiada specjalistycznej wiedzy z zakresu politologii, sekwitologii czy orientalistyki.

Zasługującym na uznanie jest bezstronny i nieprzyznający racji żadnemu z adwersarzy konfliktu sposób przedstawienia problematyki. Bezstronność objawia się nie tylko w stylu opisu konfliktu i poczynaniu jego stron, ale także w wygłaszanych przez Autorkę opiniach i prognozach. Równowagę widać także w podobnej objętości rozdziałów i podrozdziałów poświęconych In-

diom i Pakistanowi, co potwierdza prze-myślaną konstrukcję. Co ważne, A. Kuszewska nie unikała wyrażania swoich opinii i ocen, ale czyniła to w sposób subtelny, nie narzucając ich czytelnikowi i zawsze pozostawiając mu miejsce na samodzielne ukształtowanie poglądów.

Konkludując, monografia Agnieszki Kuszewskiej na temat stosunków między-narodowych Indii i Pakistanu przedstawia bardzo dużą wartość merytoryczną i jest

cennym wkładem w dorobek polskiej internacjologii. Ponadto jest jedną z niewielu publikacji na ten temat na polskim rynku wydawniczym, co tym bardziej sprawia, że jest ona atrakcyjna i godna polecenia. Obserwacje poczynione przez Autorkę i wnioski przez nią wysnute nie tracą na swej aktualności i zdecydowanie mogą stanowić solidny grunt pod pogłębione badania na tematy poruszone w dziele.